

Το ελληνικό graphic novel

Στα κόμικς ο αναγνώστης συμμετέχει, στον κινηματογράφο είναι θεατής

ΤΟΥ
ΘΑΝΑΣΗ ΠΕΤΡΟΥ

Ο Θανάσης Πέτρος είναι δημιουργός κόμικς και διδάσκει στο κολέγιο ΑΚΤΟ. Τελευταίο του κόμικς ήταν το «Γρα-Γρου» (Ικαρος, 2017), σε σενάριο Τάσου Ζαφειριάδη και Γιάννη Παλαβού, που τιμήθηκε με τα βραβεία Καλύτερου Κόμικς και Καλύτερου Σεναρίου στα Comicdom Awards 2018.

Εχουν περάσει πενήντα τέσσερα χρόνια από τότε που ο Umberto Eco στο βιβλίο του *Κήνσορες και θεράποντες* αφιέρωνε εξήντα σελίδες για να αναλύσει μία σελίδα κόμικς του Milton Caniff από τη σειρά του *Steve Canyon* που πρωτοδημοσιεύθηκε το 1947 στον αμερικανικό Τύπο και έφτασε να έχει 30 εκατομμύρια καθημερινούς αναγνώστες.

Σταδιακά το μέσο ενηλικιώθηκε και απέκτησε έναν δίδυμο αδελφό, το graphic novel, όρος που πρωτοεμφανίστηκε το 1964 από τον Richard Kyle, αλλά επισημοποιήθηκε από τον Will Eisner το 1978, στην προσπάθειά του να προωθήσει τη δουλειά του πέρα από τον στενό κύκλο των βιβλιοπωλείων που πουλούσαν κόμικς. Αναφέρει μάλιστα ότι, όταν πρωτοκυκλοφόρησε το *Συμβόλαιο με τον Θεό και άλλες ιστορίες* (1978), στο βιβλιοπωλείο «Brentano's» στην 5η λεωφόρο στη Νέα Υόρκη δεν ήξεραν σε ποιο ράφι να το τοποθετήσουν, οπότε το έβαλαν στο τμήμα της Θεολογίας, γιατί υπήρχε στον τίτλο η λέξη «Θεός».

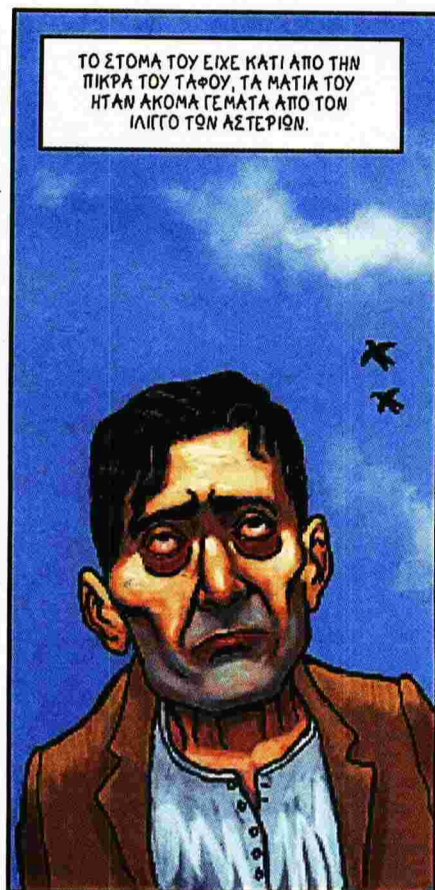
Σήμερα πλέον, ανά την υφήλιο κυκλοφορούν εκατοντάδες άρθρα, μονογραφίες, εγκυκλοπαιδείες, διδακτορικές διατριβές που αναλύουν την τέχνη των κόμικς, τη γλώσσα, τους ήρωες, την αισθητική, τις εικαστικές τους διαστάσεις και τις αφηγηματικές τους δομές.

Η διαδικασία ανάγνωσης των κόμικς

Αν θέλουμε να μιλήσουμε για την ανάγνωση ενός κόμικς αναγκαστικά θα αναφερθούμε στον ρυθμό των κόμικς. Αλλά η έννοια του ρυθμού είναι δισυσπώστατη: από τη μια υπάρχει ο ρυθμός του βιβλίου και απ' την άλλη ο ρυθμός του αναγνώστη. Ο ρυθμός του βιβλίου εξαρτάται από ένα και μόνο στοιχείο: τη δομή των σελίδων.

Βασικό δομικό στοιχείο των κόμικς είναι το «καρέ», που αν και στα γαλλικά η λέξη σημαίνει «τετράγωνο», στα κόμικς δεν έχει απαραίτητα αυτό το σχήμα. Το καρέ είναι η βασική αφηγηματική μονάδα των κόμικς. Πρόκειται για μια στατική εικόνα-σχέδιο που περιέχει ένα κομμάτι δράσης-αφήγησης, περιγράφει έναν χώρο και εμπεριέχει μια ποσότητα χρόνου.

Τα καρέ οργανώνονται σε μία σελίδα, σε δύο, τρεις ή ακόμη και τέσσερις κάθετες σειρές και ο αριθμός των καρέ που περιέχει η σελίδα καθορίζει την ταχύτητα της αφήγησης. Σε μια σελίδα που υπάρχουν εννέα όμοια καρέ σε τρεις κάθετες σειρές, η αφή-

Σκίτσο από τη «Μεγάλη Βδομάδα του Πρεζάκη» (Τόπος, 2015)

γηση είναι σταθερή, αν στην επόμενη σελίδα υπάρχουν δύο καρέ ο ρυθμός της αφήγησης επιβραδύνεται, ενώ σε μία σελίδα που αποτελείται από ένα και μοναδικό ολοσέλιδο καρέ η δράση σταματάει. Αν σε μια σελίδα υπάρχουν καρέ ανόμοιου μεγέθους, σε ύψος ή σε πλάτος, αυτό σημαίνει ότι στα καρέ μεγάλου μεγέθους ο αφηγηματικός χρόνος επιβραδύνεται, ενώ στα μικρά καρέ επιταχύνεται.

Το «μοντάζ» των καρέ

Σημαντικός παράγοντας είναι φυσικά ο τρόπος που δημιουργείται η αφηγηματική συνέχεια μεταξύ του ενός καρέ και αυτού που ακολουθεί. Το «μοντάζ» των καρέ σε μία σελίδα είναι αρκετά σύνθετο θέμα για να το αναπτύξω σε βάθος, αξίζει όμως να αναφέρω ότι ο κομίστας και θεωρητικός Scott McCloud ξεχωρίζει έξι διαφορετικούς τρόπους σύνδεσης δύο καρέ (λείπτο προς λείπτο, δράση προς δράση, σκηνή προς σκηνή, θέμα προς θέμα κ.ά.). Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στο, συνήθως, λευκό διάκενο (gutter) μεταξύ των καρέ, το οποίο παρότι μερικές φορές μπορεί να απουσιάζει, πάντοτε όμως υπονοείται και είναι σημαντικότερο αφηγηματικό στοιχείο, εφόσον είναι μια έλλειψη που πρέπει να καλύψει με τη φαντασία του ο αναγνώστης. Αναφέρω ένα πολύ απλό παράδειγμα: αν σε ένα καρέ είναι σχεδιασμένο ένα

Καρέ και συνεφάκια. Ο χώρος, ο χρόνος και ο ρυθμός της αφήγησης στο κόμικς και στον δίδυμο αδελφό του, το graphic novel. Ενας δημιουργός και δάσκαλος κόμικς αποκαλύπτει μικρά μυστικά για την αποκωδικοποίηση της 9ης τέχνης, που δανειζεται τρόπους από την 7η τέχνη

χέρι που κρατάει ένα πιστόλι και σημαδεύει έναν άνθρωπο και στο αμέσως επόμενο καρέ βλέπουμε τον άνθρωπο αιμόφυρτο στο πάτωμα, γίνεται κατανοητό ότι μεταξύ των δύο καρέ μεσολάβησε ένας πυροβολισμός τον οποίο ποτέ δεν είδαμε, αλλά μπορούμε να τον φανταστούμε. Χωρίς να αναφερθώ καθόλου στο αισθητικό-εικαστικό ύψος του σχεδίου, αξίζει να σημειώσω ότι όσον αφορά τη «σκηνοθεσία» ενός καρέ οι δημιουργοί κόμικς συνήθως δανείζονται στοιχεία της

κινηματογραφικής γλώσσας. Ετσι συναντάμε: πανοραμικά, γενικά, μεσαία, κοντινά, πολύ κοντινά πλάνα που εστιάζουν στο θέμα τους από διαφορετικές οπτικές γωνίες ανάλογα με το τι είδους αίσθηση, ένταση ή συναίσθημα θέλουν να δημιουργήσουν. Ετσι παρατηρούμε πλάνα από το ύψος των ματιών, από ψηλά (bird's eye view) ή από χαμηλή γωνία (worm's eye view).

Η «φυσική» σειρά ανάγνωσης ενός κόμικς, για τα κόμικς του δυτικού κόσμου (ευρωπαϊκά, αμερικανικά) ακολουθεί το σχήμα Z από επάνω και αριστερά, μετά δεξιά κ.ο.κ. Ωστόσο, στον τρόπο ανάγνωσης ενός κόμικς υπάρχουν κάποιες διαφορές σε σχέση με την ανάγνωση ενός λογοτεχνικού βιβλίου. Εδώ περνάμε πλέον στον ρυθμό του αναγνώστη.

Το «συννεφάκι» με το κείμενο

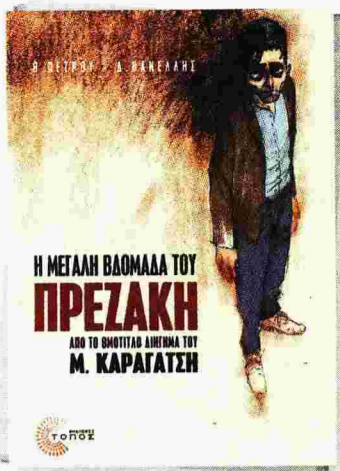
Ο γάλλος θεωρητικός των κόμικς Thierry Groensteen υποστηρίζει ότι «κάθε αναγνώστης κόμικς γνωρίζει από την εμπειρία του ότι, στην πράξη, ακόμα και όταν το βλέμμα του πέφτει σαν μία σταθερή ακτίνα επάνω στη σελίδα, οι κινήσεις των ματιών του είναι σχετικά απρόβλεπτες και δεν ακολουθούν ένα συγκεκριμένο πρωτόκολλο» (*The System of Comics*, University Press of Mississippi, 2007, σ. 46). Είτε μια σελίδα αποτελείται από εννέα ισομεγέθη καρέ είτε από ένα και μοναδικό καρέ, η μα-

τιά του αναγνώστη μπορεί να κινηθεί ελεύθερα και για όση ώρα θέλει επάνω της.

Το στοιχείο όμως που σίγουρα θα αποσπάσει το βλέμμα του είναι το συννεφάκι που περιέχει κείμενο ή διάλογο. Η ποσότητα του κειμένου που υπάρχει στο συννεφάκι θα επιβραδύνει την ταχύτητα ανάγνωσης, αφού κάποιος μπορεί να ρίξει απλώς μια ματιά σε ένα σχέδιο, αλλά δεν μπορεί να ρίξει μια ματιά σε ένα κείμενο, πρέπει να το διαβάσει.

Επίσης, για υποκειμενικούς λόγους, ένας αναγνώστης Α θα εστιάσει σε κάποια λεπτομέρεια ενός καρέ, ενώ ένας αναγνώστης Β θα αφιερώσει περισσότερο χρόνο σε ένα μεγάλο περιγραφικό καρέ ενός χώρου.

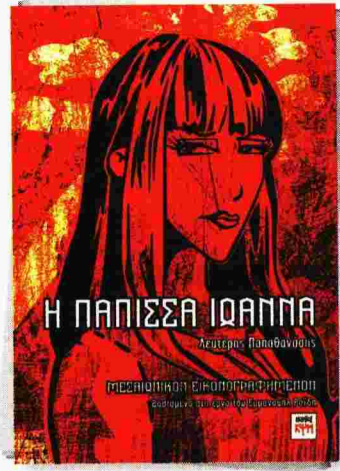
Ακόμα και το γύρισμα της σελίδας είναι ένα στοιχείο που δεν αποτελεί απλώς τη συνέχεια μιας πρότασης ή μια νέα πρόταση, όπως σε ένα μυθιστόρημα, αλλά μπορεί να αποτελέσει ένα στοιχείο με αφηγηματική σπουδαιότητα για να γίνει μια δραστηριότητα αλλαγής ή μια σημαντική αποκάλυψη. Οπως αναφέρει ο Will Eisner σε συνέντευξή του, «Στα κόμικς ο αναγνώστης συμμετέχει. Στον κινηματογράφο είναι θεατής, απλώς παρακολουθεί. Αν βάλουμε πέντε ανθρώπους σε ένα δωμάτιο να διαβάζουν το ίδιο κόμικς, σας διαβεβαιώνω ότι οι χαρακτήρες του θα έχουν διαφορετική φωνή για τον καθένα» (<http://rcharvey.com/hindsight/eisnerflorida.html>).

Η Μεγάλη Βδομάδα του Πρεζάκη

Από το ομότιτλο διήγημα του Μ. Καραγάτση. Διασκευή Δημήτρης Βανέλλης. Εικονογράφηση Θανάσης Πέτρου. Εκδόσεις Τόπος, 2015, σελ. 64, τιμή 10,90 ευρώ

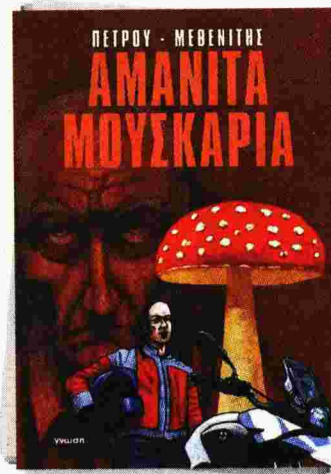
Το διήγημα του Καραγάτση είναι αφανταδόρικο. Ένας πρεζάκιος περιφέρεται στις φτωχογειτονιές του Πειραιά, συλλαμβάνεται και πεθαίνει στη φυλακή. Μόνο που, όπως δεν έχει θέση στη γη, δεν έχει θέση ούτε στον ουρανό. Διπτικός για τον θεσμό της θρησκείας, ο Καραγάτσης δίνει ένα ατμοσφαιρικό, πικρό αφήγημα κοινωνικού προβληματισμού που τοποθετείται στον Μεσοπόλεμο. Ατμοσφαιρικό και το εν λόγω graphic novel – έτσι το προσδιορίζει στην ταυτότητα ο εκδότης – που δεν είναι novel (μυθιστόρημα) με την τυπική έννοια. Ένα από τα πολλά έργα αυτής της φόρμας, όπου ο χαρακτηρισμός δηλώνει περισσότερο ότι πρόκειται για κόμικς αξιώσεων, του βιβλιοπωλείου και όχι του περιπτέρου.

Η Πάπισσα Ιωάννα

Μεσαιωνικών εικονογραφημένων. Διασκευή, εικονογράφηση Λευτέρης Παπαθανάσης. Εκδόσεις ΚΨΜ, 2015, σελ. 80, τιμή 8,97 ευρώ

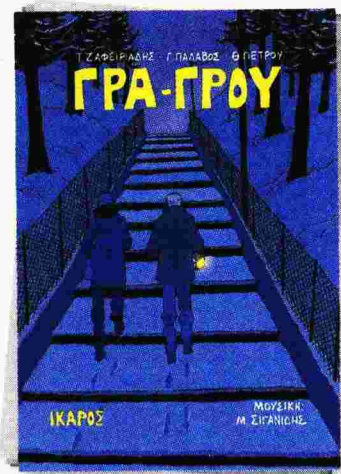
«Μεσαιωνική μελέτη» χαρακτήρισε το μυθιστόρημά του ο Εμμανουήλ Ροΐδης, «μεσαιωνικών εικονογραφημένων» χαρακτηρίζει τη δική του διασκευή ο δημιουργός αυτού του graphic novel. Πυκνό κείμενο που αναμειγνύει αποσπάσματα από το πρωτότυπο με πολιτικά συνθήματα, τη σύγχρονη γλώσσα και την αργκό, γρήγορος ρυθμός με πυκνά ασπρόμαυρα καρέ με πολλές λεπτομέρειες, γραφικές σκηνές σεξ. Το σενάριο απογειώνεται από το ροιδικό κείμενο παίρνοντας ελευθερίες για να επιστρέψει στην εποχή μας με σαρκαστικούς υπαινιγμούς για ζητήματα της δικής μας επικαιρότητας. Στις κλασικές διαστάσεις ενός comic album, είναι η πρώτη από τις δύο διασκευές του κλασικού λογοτεχνικού κειμένου στη μορφή του λεγόμενου graphic novel.

Αμανίτα Μουσκάρια

Κείμενο Παύλος Μεθενίτης, Εικονογράφηση Θανάσης Πέτρου. Εκδόσεις Γνώση, 2016, σελ. 128, τιμή 11 ευρώ

Αμανίτα Μουσκάρια, ζουρλομανίταρα, που το φθινόπωρο του '43 στο Πάικο ξεκλήρισαν ολόκληρη διμοιρία πεινασμένων ανταρτών που τα μάζεψαν και τα έφαγαν. Ακολούθησε αλληλοσφαγή, υπό την επίβρεια των παραισθησιογόνων μανιταριών. Ένας συντάκτης ταξιδιωτικού περιοδικού, με πολλά προσωπικά ζητήματα ανοιχτά, καταλήγει στον ξενώνα ενός γέρου επιζήσαντος από τους αντάρτες κι εκεί μοιράζονται τις ιστορίες και τα σώψυχά τους. Μεταφορά του ομότιτλου μυθιστορήματος του Μεθενίτη, έγχρωμα καρέ των ανταρτών στο βουνό και υποβλητικές on the road διαδρομές του μοτοοικετιστή δημοσιογράφου. Αφιερώνεται στον Αγγελό Μαστοράκη, υπεύθυνο του περιοδικού «9» της «Ελευθεροτυπίας», που συνέτελεσε στην αναβάθμιση των κόμικς στη συνείδηση του έλληνα αναγνώστη.

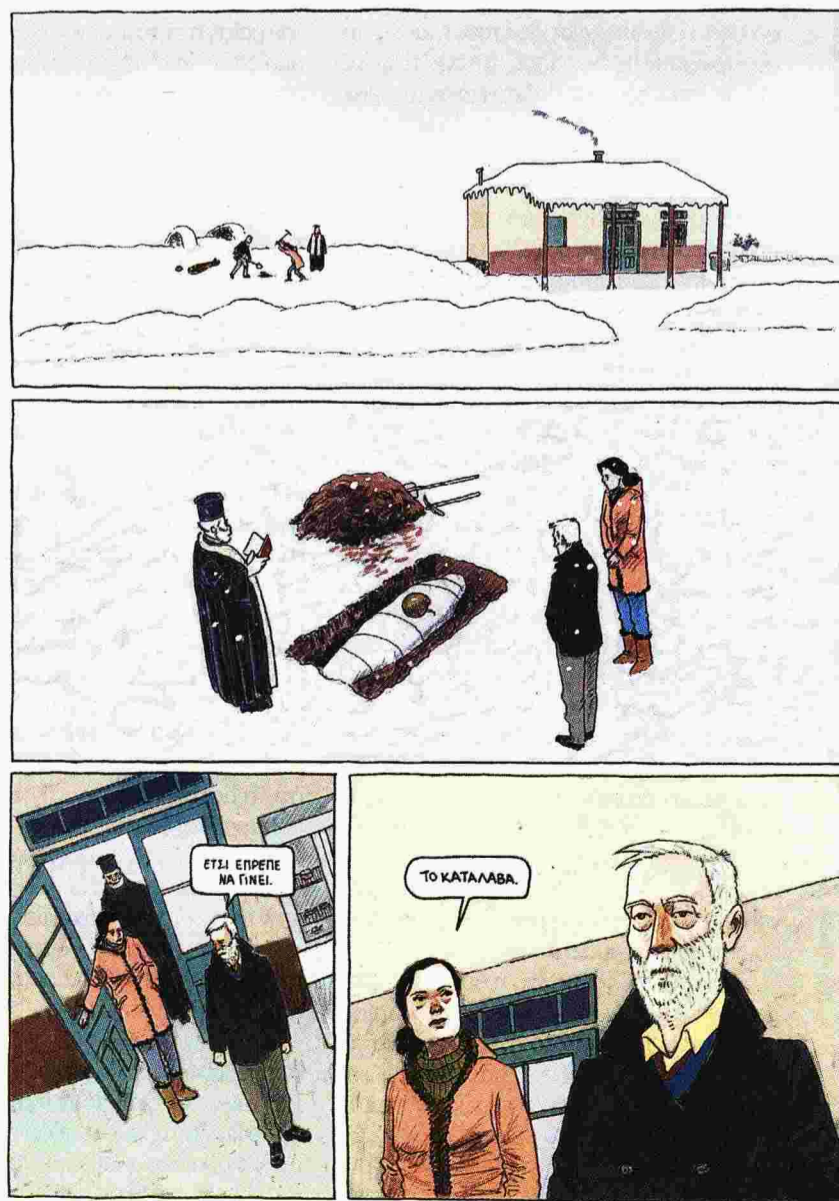

Γρα-Γρου

Κείμενο Τ. Ζαφειριάδης, Γ. Παλαβός, Εικονογράφηση Θ. Πέτρου. Μουσική σύνθεση Μ. Σιγανίδης. Εκδόσεις Ικάρος, 2017, σελ. 96, τιμή 14,90 ευρώ

Το πρώτο graphic novel υποψήφιο σε «καθαρόαιμα» λογοτεχνικά βραβεία. Εφτάσε στη μικρή λίστα για τα βραβεία μυθιστορήματος του ηλεκτρονικού περιοδικού «Ο Αναγνώστης», για το πρωτότυπο σενάριο, που υπογράφουν ένας γνωστός δημιουργός κόμικς και ένας βραβευμένος νέος διηγηματογράφος, με επίκεντρο το εστιατόριο «Γρα-Γρου», έξω από το χωριό Καστανιά, στο Βέρμιο, μια συμβολική μεθόριο. Παρότι η προβοκατόρικη υποψηφιότητα για το βραβείο μυθιστορήματος δεν προκάλεσε τις συζητήσεις που θα ανέμενε κανείς, είναι ενδεικτική της εκτίμησης που απολαμβάνει πλέον το graphic novel. Μιας και η φόρμα συγγενεύει πολύ με τον κινηματογράφο, τούτο το έργο συνοδεύεται και από το απαραίτητο «σάουντρακ».

Σκίτσο από την «Πάπισσα Ιωάννα» (ΚΨΜ, 2015)

Σκίτσο από το «Γρα-Γρου» (Ικάρος, 2017)